

Araştırma Makalesi**Başvuru:** 29.08.2025**Kabul:** 15.09.2025**Atıf:** Çalık, Erdoğan Serdar. "Tahtın Stoacı Ahlakı: Marcus Aurelius'ta Erdem, Güç ve Yönetim," *Temaşa Felsefe Dergisi* sayı: 24 (Aralık 2025): 171-186. <https://doi.org/10.55256/temasa.1773957>

Tahtın Stoacı Ahlakı: Marcus Aurelius'ta Erdem, Güç ve Yönetim

Erdoğan Serdar Çalık¹

ORCID: 0000-0002-6055-1862

DOI: 10.55256/TEMASA.1773957

Öz

Bu çalışma, tahtın Stoacı ahlakı kavramını Marcus Aurelius'un yönetim anlayışı üzerinden incelemektedir. Felsefe tarihinin temel meselelerinden biri olan iktidarın ahlaki sınırları problemi, Stoacılığın doğaya uygun yaşam ilkesi ve erdem merkezli yaklaşımıyla ele alınmaktadır. Giriş bölümünde, yönetim ve ahlak arasındaki ilişkinin tarihsel bağlamı ortaya konmuş, Marcus Aurelius'un hem imparator hem de filozof kimliğiyle bu tartışmaya özgün bir örnek sunduğu belirtilmiştir. Birinci bölümde, Stoacı ahlakın temelleri ele alınmış; doğaya uygun yaşam, kozmik düzen ve erdem kavramlarının bireysel etik ile siyasal otorite arasında nasıl bir köprü kurduğu açıklanmıştır. İkinci bölümde, güç ve iktidar anlayışının Stoacı yorumları tartışılmış; Cicero, Seneca ve Aurelius'un adalet, hukuk ve insan doğası ekseninde geliştirdikleri görüşlerin iktidarın meşruiyetiyle olan ilişkisi incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Marcus Aurelius'un imparatorluk pratiği değerlendirilmiş; adalet, bilgelik, ölçülülük ve cesaret erdemlerinin yönetim anlayışına nasıl yön verdiği örneklerle ortaya konmuştur. Sonuç kısmında, Aurelius'un örneğinin günümüz siyaset felsefesi açısından hukukun üstünlüğü, insan hakları ve evrensel yurttaşlık gibi çağdaş tartışmalarla kesişen yönleri vurgulanmıştır. Böylelikle çalışma, tahtın Stoacı ahlakını tarihsel bir olgu olmanın ötesinde, modern siyaset felsefesi için de değerli bir referans çerçevesi olarak değerlendirmesi gerektiği vurgusu ile sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erdem, Yönetim Ahlakı, Güç ve İktidar, Stoacılık, Marcus Aurelius.

The Stoic Ethics of the Throne: Virtue, Power, and Governance in Marcus Aurelius

Abstract

This study examines the Stoic concept of the ethics of the throne through Marcus Aurelius's understanding of governance. The problem of the moral limits of power, one of the fundamental issues in the history of philosophy, is addressed through Stoicism's principle of living in harmony with nature and its virtue-centered approach. The introduction establishes the historical context of the relationship between governance and ethics, noting that Marcus Aurelius, with his dual identity as both emperor and philosopher, offers a unique example in this debate. The first chapter examines the foundations of Stoic ethics, explaining how the concepts of living in harmony with nature, cosmic order, and virtue bridge the gap between individual ethics and political authority. The second chapter discusses Stoic interpretations of power and authority; it examines the relationship between the views developed by Cicero, Seneca, and Aurelius on the axes of justice, law, and human nature and the legitimacy of power. The third chapter evaluates Marcus Aurelius' imperial practice; it demonstrates with examples how the virtues of justice, wisdom, moderation, and courage guided his understanding of governance. The conclusion emphasizes how Aurelius' example intersects with contemporary debates in modern political philosophy, such as the rule of law, human rights, and universal citizenship. Thus, the study concludes by emphasizing that the ethics of the Stoic throne should be evaluated not only as a historical phenomenon but also as a valuable frame of reference for modern political philosophy.

Keywords: Virtue, Management Ethics, Power and Authority, Stoicism, Marcus Aurelius.¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü. escalik@gumushane.edu.tr

Giriş

Felsefe tarihinin en temel alanlarından biri olan siyaset felsefesi, iktidarın ahlaki sınırlarının nasıl belirleneceği sorusuyla her zaman özgün bir yere sahip olmuştur. İktidarın ahlaki boyutu olarak ele alabileceğimiz bu alanda yönetim, siyasi otoritenin temsili olarak gücü ifade ederken; ahlak kısmı ise hem bireysel hem de toplumsal anlamda hayatı düzenleyen ve kural koyucu olarak normatif kabul ettiğimiz ilke ve erdemlerin alanını temsil etmektedir.

Yönetim ahlakı olarak isimlendirdiğimiz bu iki alanın kesişim noktasında erdemin, iktidarı nasıl sınırlandırabileceği ya da yönetimi temsil eden iktidarla erdemin nasıl bağdaştırılabileceği, temel sorun olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada Marcus Aurelius (121-180) temel sorun olarak ifade ettiğimiz erdem ve gücün temsili açısından özgün bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Marcus Aurelius'un hem Roma İmparatoru olarak gücün en yüksek temsilcisi olması hem de Stoacı felsefe akımına bağlılığı ile birlikte sahip olduğu ahlaki görüşleri bu özgünlüğün ana sebebini oluşturmaktadır. Aurelius'un karakterinde, zamanın en büyük gücü olarak kabul edilen Roma İmparatorluğunun getirmiş olduğu siyasi güç ve sorumlulukla birlikte Stoacılığın temel ilkeleri olarak kabul edilen iç huzuru ve disiplin, erdem ve denge kavramları iç içe geçmiştir.

Yönetim ahlakı açısından Marcus Aurelius, yalnızca bir imparatorun sahip olduğu bireysel erdem anlayışını temsil etmemektedir. Bu ahlaki anlayış aynı zamanda daha geniş bir çerçevede gücü elinde bulunduran iktidarın meşruiyetini de sorgulayan kapsamlı bir çerçeveyi de bize sunmaktadır. Roma tarihinin istikrarsızlıklarla dolu döneminde, felsefenin bir yönetim rehberi olarak işlev kazanması, Aurelius'un düşüncesini daha da dikkat çekici kılmaktadır. Özellikle kriz zamanlarında felsefenin ahlak ve yönetim için başvurulacak bir dayanak haline gelmesi, Aurelius'u sıradan bir hükümdar değil, filozof-imparator konumuna taşımıştır. Marcus Aurelius'un sahip olduğu güç, yönetim anlayışı ve erdem vurgusu, yalnızca Roma dönemini değil, aynı zamanda modern çağın sorunlarını da aydınatabilecek bir nitelik taşımaktadır.

Stoacı tahtın sahip olduğu ahlaki bakış açısının Marcus Aurelius özelinde anlaşılabilmesinin yolu, temsil etmiş olduğu Stoa düşüncesinden ve beslenmiş olduğu Helenistik Dönem ve Roma düşüncesinin anlaşılmasından geçmektedir. Bu açıdan Aurelius'un düşünce dünyası, içinde bulunduğu kültürel ve entelektüel birikimin bir yansımasıdır. Stoacılığın bireysel etik ile siyasal otorite arasında kurduğu bağ, yalnızca Antik Çağ'ın değil günümüzün de en tartışmalı meselelerinden biri olan iktidarın sınırları problemine ışık tutmaktadır. Bu bağlamda Aurelius'un felsefi ve siyasi düşüncesinin incelenmesi, yönetim ahlakı tartışmalarına tarihsel ve teorik derinlik katmaktadır. Dolayısıyla Aurelius'un erdem, güç ve yönetim anlayışını çözümlemek hem Stoacı ahlakın teorik ilkelerinin hem de Roma siyasal geleneğinin karşılıklı etkileşimlerini dikkate alan bütüncül bir perspektif açısından değerlendirilmesini gerektirmektedir.

1. Stoacı Ahlakın Temelleri ve Marcus Aurelius'un Felsefi Çerçevesi

Helenistik dönemin en etkili felsefi öğretilerinden biri olan Stoacılık, Kıbrıslı Zenon (M.Ö. 334-261) öncülüğünde oluşmuş bir düşünce geleneğidir.² Stoacılık, yalnızca bireysel yaşamı düzenlemekle kalmamış, aynı zamanda toplumsal yaşamın şekillenmesinde de önemli izler bırakmıştır. Mantık, doğa, evren ve insan hakkında sistemli ilkelere sahip olan Stoa düşünürleri açısından en önemli konulardan biri de ahlak, ahlakın toplumla olan bağlantısı ve düzenleyici etkisidir.

Stoacılık temelde bir yaşam felsefesi olarak ortaya çıkmıştır. Pratik ve teorik olmak üzere iki kola ayrılan bu düşünce sistemi iki yönüyle birbirini tamamlayan bütüncül bir yapıya sahiptir. Felsefe, Stoacılar için bir yaşam biçimi olarak somutlaşmıştır.³ Bu nedenle Stoacılık, yalnızca kuramsal bir öğreti değil, insan yaşamını düzenleyen

² Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, 8. bs, çev. Candan Şentuna. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019), 297-300.

³ Arslan Topakkaya, "Stoa Etiğinin Temel Kavramları," *Felsefe Dünyası* sayı: 49 (2009): 56.

kapsamlı bir etik sistem olarak şekillenmiştir. Bu etik sistemin temelleri ise insan ve doğaya dayalı ahlak ilkelerinde belirginleşmiştir.

Düşünce tarihine konu olmuş pek çok alanda görüş beyan eden Stoa düşünürlerinin konumuz açısından bizi ilgilendiren alanları doğa, insan ve ahlak ilkeleridir. Stoacıların ahlak teorisinin temel düşüncesi, insanın evrensel yasaları akıyla kavrayabileceği ve bilinçli bir şekilde bu yasaları takip edebileceğidir. Buna bağlı olarak kurucu ilkesi de doğaya uygun olarak bir yaşam sürmede somutlaşır.⁴

Doğaya uygun bir yaşam sürmenin temel ilke olarak kabul edildiği bu görüşe göre, erdem yani bir insanın ulaşabileceği en üst ahlaki düzey, doğaya uygun yaşamakla elde edilmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, doğanın yalnızca fiziki olarak coğrafi çevreyi değil, aynı zamanda kozmik düzeni ve logosu ifade etmesidir.⁵ Dolayısıyla Stoacı ahlak, bireyi merkeze alan bir disiplinin ötesinde doğa ile birlikte kozmik bir düzen fikrine dayanmaktadır. İnsanın bu kozmik düzene uyum sağlaması ile birlikte meşruiyet kazanmakta olan Stoacı ahlak, temel amacına bağlı olarak bütüncül bir uyumu başlangıç olarak kabul etmektedir. Bu nedenle Stoacılığın pratik yönü, doğaya uygun yaşam anlayışını mutluluk ve erdemle doğrudan ilişkilendirmiştir.

Stoacılar göre mutlu ve ahlaklı bir yaşam ancak doğaya uygun yaşamakla mümkündür. Stoacılığın temel tezi olan bu anlayış, insanın mutluluğu ve erdemi için zorunludur. Çünkü Stoacılar göre insan ve doğa ayrılmaz bir bütündür. Stoacılar, insan davranışlarını doğaya uygunluk açısından doğru ve yanlış diye ayırmaktadır. Öncelikli amaç, dışsal değil içsel dünyayı dönüştürmektir. Bu nedenle yanlış davranışlardan uzaklaşıp doğru davranışa yönelmek gerektiğini savunmuşlardır.⁶ Bu bağlamda Stoacılar için mutluluk, doğayla uyumlu bir yaşamın zorunlu sonucu olarak görülmektedir.

Stoacıların ortaya koyduğu yarar, insana teknik veya araçsal anlamda bir fayda sağlamaktan ziyade, doğaya uygun bir yaşam sürme ve doğru yolu bulma çabasına dayanmaktadır. Bu fayda, bilinçli eylemlerde bulunmak, akli rehber edinmek ve ilahi düzenin işaret ettiği yolda ilerlemekle mümkündür. Dolayısıyla Stoa düşüncesi, özünde ahlakı doğaya dayandıran bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Ancak bu doğalcılığın mutlak bir tekdüzeliği yoktur. Varlıklar arasında farklılıklar bulunduğu kabul edilmekle birlikte bu farklılıkların ise iyinin, kötünün ve kayıtsız olanın birbirinden ayrılmasına zemin hazırladığına inanılmaktadır.⁷ Bu ayrımlar Stoacılığın yalnızca teorik değil, aynı zamanda pratik bir yaşam öğretisi olduğunu da göstermektedir.

Stoacılık, teoriden çok pratikte karşılığını bulan bir öğreti olarak öne çıkmaktadır. İnsanın tabiatla, evrensel ruh ve evrensel akıl ile uyum içinde olmasını esas alan bu öğreti, insan mutluluğunu bu uyumda görmektedir.⁸ Marcus Aurelius da bu anlayışı benimseyerek, insanın mutluluğunu kaderle uyum içinde ve erdemli bir yaşamda bulacağını vurgulamıştır. Stoacılık yalnızca teorik bir sistem değil, aynı zamanda insan yaşamını yönlendiren pratik bir öğreti olarak görülmüştür. Bu pratik yaşam felsefesinde ahlak iyi kabul edilen değerler üzerinden kurgulanmıştır.

Stoacılar göre iyi kategorisine girenler; doğruyu söylemek, adaletli davranmak, bilgeliğe ulaşmak gibi akla ve erdeme uygun eylemlerdir. Kötü ise düşüncesizce eylemde bulunmak ya da adaletsizlik sergilemek gibi erdemden uzak davranışlarla tanımlanmaktadır. Bunun dışında kalan unsurlar, örneğin ölüm, haz, sağlık, zenginlik, yoksulluk, soyluluk gibi kavramlar ne iyi ne de kötü olarak kabul edilmiştir. Kayıtsız olanlar doğrudan mutluluk ya da mutsuzluk getirmez; onların değerini belirleyen, insanın onlara yönelik tavrı ve bu unsurları nasıl kullandığıdır. Bu nedenle,

⁴ Eduard Zeller, *Grek Felsefesi Tarihi*, 3. bs, çev. Ahmet Aydoğan. (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 306.

⁵ Nigel Tubbs, *Batı Felsefesi Tarihi*, çev. Doğan Barış Kılınç. (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2017), 64.

⁶ Topakkaya, "Stoa Etiğinin Temel Kavramları," 66.

⁷ Selahattin Doğan, "Marcus Aurelius'un Felsefesi" (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2016), 27.

⁸ Süleyman Hayri Bolay, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, Geliştirilmiş 11. basım (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2013), 336.

Stoacı etik açısından belirleyici olan, insanın eylemleri ve bu eylemlerin erdemle uyumlu olup olmamasıdır.⁹

Stoacılığın sağlamış olduğu en önemli katkılardan biri, ulaşılması nihai hedef olan ve en yüksek iyi olarak tanımlanan erdemi, bireysel bir değerler kazanımı olmaktan ziyade toplumsal ve siyasal olarak yaşamın temeline yerleştirmesidir. Stoacı ahlakın merkezinde yer alan adalet, ölçülülük, bilgelik ve cesaret gibi erdemler yalnızca bireyin iç huzurunu sağlayan değerler olarak değil; aynı zamanda toplumun düzenini ve yöneticinin meşruiyetini de belirleyen ilkeler olarak öne çıkmıştır.

Söz konusu bu ilkelerin temel olarak kabul edilmesinin sebebi, teorik bilgidен ziyade pratik yaşama yön verme amacıdır. Böylece ahlak felsefesi, doğrudan bir yaşam kılavuzu olarak görülmüş, doğa ile ilgili erdemler iyi sayılmış ve bireyin iç huzurunu sağlayan erdemler de bu temele dayandırılmıştır. Bu yaklaşımda erdem, insanın kendi özünden kopmadan tutkularını dizginlemesi ve kozmik düzenle uyumlu bir yaşam sürmesidir. Böylelikle Stoacılık, bireyin içsel eğitimini toplumsal ve siyasal yükümlülüklerle birleştiren kapsamlı bir ahlak sistemi inşa etmiştir.¹⁰ Adı geçen sistem, zamanla Roma'ya taşınmış, Cicero ve Seneca'nın katkılarıyla Roma entelektüel hayatına yerleşmiştir. Onlar, yaşamın kısıtlılığını ve yaşlılığın kaçınılmazlığını kabul ederek değiştirilemez olana direnmemiş, kısa ömrü en iyi şekilde değerlendirmeyi savunmuşlardır.¹¹ Bu süreç, Stoacı düşüncenin Roma entelektüel hayatına yerleşmesinde önemli bir zemin hazırlamıştır.

Stoacı ahlak bu sebeple bireysel yaşam ile toplumsal yaşam arasında tutarlı bir sürekliliği vurgulayan bütünlüştür. Bu dengenin sağlanabilmesi için ilk önce kişinin kendi iç huzurunu sağlaması şarttır. Stoacı düşünceye göre kendisini kontrol edemeyen bir kimsenin toplumu adil ve dengeli bir şekilde yönetebilmesi mümkün değildir. Nitekim Marcus Aurelius'a göre insan, düşünme kapasitesini akıl aracılığıyla gerçekleştiren ve bu ortak akılsal yasalar sayesinde toplumsal bir varlık haline gelen bir yurttastır. Bu açıdan insanın karakteri, iç ve dış ilişkilerinin bütününden oluşmakta ve doğasına uygun eylemleri zorunlu olarak belirlemektedir.¹² Marcus Aurelius'un ortaya koyduğu bu Stoa ilkesi, özellikle imparatorluk gibi geniş siyasi yapılarda yönetici sorumluluğunu üstlenen insanlar açısından daha büyük bir önem kazanmıştır. Bu bakış açısı yönetim ahlakını, daha özelde ise tahratın Stoacı ahlakı kavramını oluşturmakta olup, bunu en somut şekilde temsil eden isim ise Marcus Aurelius'tur. Onu böylesine özgün kılan düşünsel zemin, yaşadığı dönemin Helenistik ve Roma özellikleriyle doğrudan bağlantılıdır. Dolayısıyla Stoacı ahlakın teorik temelleri, Aurelius'un felsefi kimliğinde siyasi bir sorumlulukla birleşerek somut bir yönetim anlayışına dönüşmüştür.

Marcus Aurelius'un düşüncesinin temelleri, yaşadığı dönemin Helenistik özellikleri ve Roma düşüncesi ile doğrudan ilgilidir. Sahip olduğu fikir dünyasının anlaşılabilmesi için Aurelius'un beslenmiş olduğu bağlamın dikkate alınması gerekmektedir. Bu yeni Stoa dönemi, Panaitios'un etkisiyle Seneca, Epiktetos ve Marcus Aurelius gibi filozoflar üzerinden şekillenmiştir. Bu dönemin temsilcileri farklı sosyal tabakalardan gelerek Stoacı düşüncenin Roma toplumunun çeşitli kesimlerinde etkili olmasını sağlamışlardır.¹³ Geç dönem Stoacılık, Helenistik dönemin ilkelerini Roma'da ahlaki bir önderlik ve yönetimin meşruiyet aracı olarak yeniden yorumlamış, böylece pratik bir form kazanmıştır. Roma'da felsefi hareketler, pratik olarak toplumun yaşamına yön veren devlet idaresinin rehberi olarak işlev görmüş, Stoacılık özelinde ise yöneticilere erdemli bir iktidar anlayışı kazandırmıştır. Bu erdemli iktidar anlayışında adalet, cesaret, bilgelik ve ölçülülük esas olarak kabul edilmiştir.

⁹ Doğan, "Marcus Aurelius'un Felsefesi," 27.

¹⁰ Suat Çelikkol, "Stoa Felsefesinin Temel Görüşleri Üzerine Bir İnceleme," *Bilimname* sayı: 37 (2019): 1235-37.

¹¹ Nigel Warburton, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 33. bs, çev. Güçlü Ateşoğlu. (İstanbul: Alfa Yayınları, 2018), 51.

¹² Doğan Göçmen, "Stoacılar Dünya, Logos, Diyalektik ve Özgürlük İlişkisi," *Uluslararası Felsefe Dergisi* sayı: 5 (2022): 91.

¹³ Osman Elmalı, "Hellenistik Felsefe ve Roma Felsefesi/ Ahlak Felsefesi: Stoacılık" *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni Antikçağ Yunan Düşüncesi Ortaçağ Düşüncesi* içinde, 2. bs, ed. Celal Türer ve Hakan Olgun (İstanbul: İnsan Yayınları, 2017), 2:350.

Roma felsefesinin içinde oluşan bu entelektüel birikim, filozof imparator olarak isimlendirilen Marcus Aurelius'un kendi iç dünyasında huzurunu ve dengesini oluşturan bireysel ahlaki tercihlerinin yanında yönetici vasfıyla birlikte siyasi sorumluluklarını da şekillendiren temelleri oluşturmuştur. Marcus Aurelius'un sahip olduğu Stoacı anlayış, sadece teorik temelde yer alan bir düşünce sistemini yansıtmaktan çok pratikte üstlenmiş olduğu tahtın sorumluluklarını da barındıran bütünleşmiş bir yaşam felsefesini temsil etmektedir. Özellikle bu nokta Marcus Aurelius'un öfke kontrolüne dair öğütleriyle ahlaki bir yön kazanmıştır. Rönesans'tan modern döneme kadar etkili olan ve günümüzde de yönetim alanında değer ve davranış olarak varlığını sürdürmektedir.¹⁴ Dolayısıyla bu miras, Marcus Aurelius'un felsefi kimliğinde erdem ile iktidarın birleştiği bir zemin yaratmıştır.

Marcus Aurelius'un bu çerçevede şekillenen felsefi kimliği, iç huzurunu sağlayan bireysel bir erdem anlayışının çok ötesinde, Roma İmparatorluğu'nun yönetim gerçekliğinde erdemin yanında güç ve yönetim olgusunun birbiriyle bağdaştığı bir konum kazanmaktadır. Bu sebeple Aurelius'un yönetim ahlakı, sahip olduğu tahtın temsilinde erdemleri, yalnızca kendi iç huzuru için değil, bilakis sahip olduğu iktidarın sınırlarını belirleyen ve çağları aşan evrensel bir felsefi sorun olarak değerlendirilmelidir. Bu noktada ortaya çıkan temel mesele, Stoacılığın iktidar ve güç kavramlarını nasıl yorumladığıdır. Zira Aurelius'un yönetim pratiğini anlamak, ancak Stoacı felsefenin iktidarı hangi sınırlar içinde konumlandığını incelemekle mümkün olacaktır. Bundan sonraki aşamada ise, Stoacılığın iktidar ve güç kavramlarını nasıl yorumladığını ele almak, Marcus Aurelius'un felsefi kimliğinin yönetim pratiğinde nasıl bir karşılık bulduğunu anlamak açısından zorunluluk teşkil etmektedir.

2. Güç ve İktidarın Stoacı Yorumunda Marcus Aurelius

Siyaset felsefesinde güç genellikle başkaları üzerinde otorite kurmak şeklinde tanımlansa da Stoacılar bu kavramı farklı bir biçimde yorumlamışlardır. Düşünce tarihinin ilk zamanlarından beri siyaset felsefesi alanında farklı açıklamalarla tanımlanmaya çalışılan bu kavram, Stoacı filozoflar tarafından da genel kabulün aksine kendilerine özgü bir şekilde tanımlanmıştır. Bu özgün anlayışın arka planında doğa anlayışı ve bunun ahlakla olan ilişkisi önemli bir konuma sahiptir. Stoacılığın doğa anlayışında, kozmik düzenin ahlaki amacın gerçekleştirilmesi için zorunlu olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda doğa yalnızca fiziksel bir araştırma konusu değil, aynı zamanda erdemli yaşamın kaynağıdır.¹⁵ Ayrıca Stoacılar için doğayı kavramak, sadece teorik bir bilgi edinimi değil, aynı zamanda etik bir zorunluluktur; çünkü doğa, erdemin dayandığı en temel ilkeleri barındırmaktadır.¹⁶

Stoa düşüncesinin güç kavramına bakış açısını en iyi yansıtan düşünürler Epiktetos ve Marcus Aurelius'tur. Kendinden önceki Stoacı düşünürlere borçlu olduğunun bilincinde olan Aurelius, hocası olarak kabul ettiği Epiktetos'a ayrı bir vefa göstermiştir. Kendisi Roma İmparatoru iken hocası olarak kabul ettiği Epiktetos sakat ve özgürlüğünü sonradan kazanmış bir köle pozisyonundadır. Marcus Aurelius milliyetlerine ve hayattaki pozisyonlarına bakmaksızın bütün insanların eşitliğine olan Stoacı inancını bu davranışı ile pratiğe geçirmiştir.¹⁷ Bu örnek, Aurelius'un gücü yalnızca siyasi bir otorite olarak değil, insan onurunu gözeten ahlaki bir sorumluluk olarak da kabul ettiğini göstermektedir. Bu bireysel tutumların yanı sıra, Aurelius döneminde felsefenin siyasal otoriteyle bütünleşmesi Stoacılığın toplumsal ve siyasal etkisini daha da artırmıştır.

Marcus Aurelius döneminde felsefe, devlet gücüyle bütünleşerek siyasal bir otoriteye dönüşmüş ve erdem merkezli bir ekol imparatorlukta kökleşmiştir. Platon'un filozof kral ideale benzer şekilde, filozoflar devletin merkezinde yer almışlar ve düşünceleri kamu düzeninin temelini oluşturmuştur. Seneca'dan itibaren Romalılar arasında yaygınlaşan bu anlayış, zamanla imparatorun çevresini de filozoflarla donatmış ve böylece Roma aracılığıyla Yunan

¹⁴ Naomi Zack, *A'dan Z'ye Felsefe*, çev. Şükrü Alpagut. (İstanbul: Say Yayınları, 2019), 60.

¹⁵ M. Ahmet Tüzen, "Stoa Felsefesinde Ahlaki Bir Model Olarak Doğa," *Temaşa Felsefe Dergisi* sayı: 18 (2022): 115.

¹⁶ Tüzen, "Stoa Felsefesinde Ahlaki Bir Model Olarak Doğa," 116.

¹⁷ William Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, 5. bs, çev. İsmet Özel. (İstanbul: Şöle Yayınları, 2009), 72.

düşüncesi Batı dünyasına aktarılmıştır.¹⁸ Bu gelişmeler, felsefenin yalnızca bireysel ahlakın değil, aynı zamanda siyasal düzenin de belirleyici bir otoritesi haline geldiğinin örneğidir.

Marcus Aurelius'un bu anlayışı, Stoacı düşünürlerin ve özelde Marcus Aurelius'un güç konusundaki yaklaşımı hakkında bize ipuçları vermektedir. Stoacılığın temeli olarak bahsetmiş olduğumuz doğaya uygun yaşama ilkesi de göz önünde bulundurulduğunda, isteklerini denetim altına alarak, aklın önderliğinde doğaya uygun yaşamak Stoacıların güç anlayışını oluşturmaktadır. Stoacıların güç anlayışının kaynağı, siyasal otoriteden çok doğa ve insanın iç dünyasıyla ilgilidir. Bu anlayış, Stoacılığın ilk dönemden itibaren bireyi merkeze alan yapısıyla bağlantılıdır. Dolayısıyla Stoacılar için güç, salt bir otorite kurma aracı değil, doğayla uyumlu aklın rehberliğinde sürdürülen bir içsel hâkimiyettir.

Stoacılar ilk dönemlerde kendilerini hiçbir zaman siyasal birer teorisyen olarak görmemiş, Stoacılık da sistematik bir devlet teorisi olarak ortaya çıkmamıştır. Bununla birlikte bu durum Stoacı düşüncenin hükümet ve siyaset üzerinde dolaylı bir etki göstermesini engellememiştir. Özellikle Helenistik ve Roma dönemlerinde kralların ve yüksek düzeyde görev yapanların Stoacılığı benimsemeleri ya da en azından ona yakın görünmeyi tercih etmeleri, bu felsefenin siyasal alanda meşruiyet kaynağı olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Ancak burada esas olan, Stoacılığın örgütlü bir toplum modeli inşa etmesi değil, bireyin doğa ile uyumlu bir yaşam sürmesini merkeze almasıdır. Platon ve Aristoteles'in sıkı örgütlü şehir-devlet anlayışının aksine Stoacılık, bireyin yasalara veya geleneklere itaatinden ziyade doğayla ahenk içinde yaşamasını erdemin temeli saymaktadır.¹⁹ Dolayısıyla Stoacılık, klasik Yunan siyaset felsefesinden farklı olarak, bireyin doğayla uyumunu siyasal yaşamın da temel ilkesi haline getirmiştir.

Stoacı düşüncede kendi içinde akli bir düzen barındıran doğa, kozmik bir uyum içindedir. İnsan da bu evrensel düzenin bir parçası olarak gerçek özgürlüğünü, aklını doğayla uyumlu kullanmakla ancak elde edebilir. Stoacılar göre erdem, bireyin zihninin iyi bir düzende bulunmasından başka bir şey değildir. Dolayısıyla insan ile doğa arasında bir karşıtlık değil, ortak bir uyum bulunmaktadır. Bu anlayış, Stoacı güç kavrayışını, dışsal oluşumundan ziyade daha çok içsel hâkimiyetiyle özdeşleştirmiştir. İnsanın gerçek benliği, bedensel ya da duygusal yanıyla değil, akıl ve erdemle varlık kazanmaktadır. Birey aklının rehberliğinde doğadaki yerini idrak ettiğinde, tümel bir kendilik bilincine ulaşırken; bu bilinç, onu yalnızca toplumsal bir varlık olarak değil, kozmik düzenin akıllı bir parçası olarak tanımlamaktadır. Böylece Stoacılık, siyaset alanında sınırlı bir etkiye sahip olmakla birlikte, esasen bireyin ahlaki ve varoluşsal bütünlüğünü evrensel düzenle uyumlu kılmayı amaçlayan bir öğreti olarak belirginleşmiştir.²⁰ Bu bağlamda Stoacıların güç anlayışı, bireyin içsel bütünlüğünü siyasal alandaki sorumluluklarla ilişkilendiren özgün bir yorum ortaya koymaktadır.

Stoacıların siyaset alanındaki bu sınırlı etkisiyle birlikte evrensel düzene uyumlu yaşamayı temele alan bu anlayış, aynı zamanda güce bakış açılarını da şekillendirmiştir. Marcus Aurelius'a göre insan sahip olduğu gücü, doğayla uyum sağladığı zaman olup bitenlerle ve gerçekleşmesi muhtemel şeylerle uyum göstermektedir.²¹ Bu durumda Marcus Aurelius'a göre güç, yalnızca dış olaylara karşı koyma kapasitesi değil, aynı zamanda gerçekleşen olayları insanın kendi doğasına uygun bir hale getirebilme kapasitesidir. Böylece gerçek erdem, karşılaşılan zorlukları doğanın bir parçası olarak kabul ederek bunları içsel düzenin bir parçası haline getirebilmektir. Bu bakımdan Stoacı güç anlayışı, bireyin sarsılmaz bir iç tutarlılık içinde kalmasını sağlamaktadır. Güç, Stoacı imparator olarak Marcus Aurelius açısından bir baskı ya da zorbalık alanı değil, akli temele alarak doğa ile uyumlu bir içsel hâkimiyettir.

¹⁸ Jacqueline Russ, *Avrupa Düşüncesinin Serüveni*, çev. Özcan Doğan. (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2011), 55-56.

¹⁹ Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, 72-73.

²⁰ Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, 73.

²¹ Marcus Aurelius, *Kendime Düşünceler*, 4. bs, çev. Y. Emre Ceren. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 29.

Stoacıların benimsemiş olduğu bu güç tanımı, aynı zamanda iktidarın meşruiyetini belirleyen bir unsur olarak da işlev görmektedir. Stoacı düşüncede iktidarın meşruiyeti, yalnızca güce veya tarihsel süreçlere değil, doğa yasasına ve adil bir düzene uygunlukla belirlenmiştir. Özellikle Roma İmparatorluğu açısından önem kazanan bu kavramlar geç dönem Stoacı düşünürlere kaynaklık eden fikirleri barındırmaktadır. Roma hukuk düşüncesi, doğal hukuk anlayışını benimseyerek ticari ve hukuki işlemlerde sistematik açıklık sağlamıştır. Yerel geleneklerin karmaşasını gidererek Batı uygarlığın daha sonraki dönemlerinde sözleşme hukuku ile mülkiyet ilkelerini aşan bir temel oluşturmuştur.²² Bu bağlamda güç ve meşruiyetin kaynağı bağlamında Roma'nın fikir adamlarından biri de Cicero'dur.

Cicero, istikrar ve sürekliliğin güvencesi olan bir hukuk devletinin ancak hukukun kökenlerinin araştırılmasıyla mümkün olacağını ileri sürmektedir. Ona göre hukuk bilgisi, insan doğasından ve akıldan çıkarılmalıdır. Cicero, doğa yasası kavramını temel alarak, iyiyi kötünden, doğruyu yanlıştan ayırmanın ölçütünü tanrısal akıldan türemiş evrensel doğru akılda bulur. Yasa koyucunun görevi, doğal yasası ile toplum arasındaki uyumu sağlamaktır. Pozitif hukuk da doğal yasasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Aristoteles'in de belirttiği gibi, hukukun temeli uzlaşmaya değil, doğaya dayalı olarak doğru olanı aramaya dayanır. Böylece akıl, iyinin ve doğrunun kaynağı olarak insanın tanrısal ve toplumsal yanını da tanımlamaktadır.²³

Dolayısıyla Roma ve Stoacılar için yönetim alanında temel kabul edilen hukuk bilgisi de insan doğası ve aklına dayanmaktadır. Bunun sonucu olarak doğaya uygun yaşamak, Stoacılığın en temel ahlaki ilkelerinden biri olarak, birey kadar yöneticiyi de bağlamaktadır. Bu bağlamda iktidar, kendi başına değerli ya da sınırsız bir yetki mekanizması değil, adaletin uygulanması için insana verilmiş geçici bir sorumluluk olarak yorumlanmıştır. Erdemden yoksun bir iktidar keyfiliğe, çıkarıcılığa ve zulme dönüşürken; adaletle sınırlandırılmış bir iktidar toplumsal düzenin ve kozmik uyumun taşıyıcısı olmuştur. Cicero'nun devlet yönetimi hakkındaki açıklamalarında temel olarak aldığı sınırlı bir yönetici kurumu mantığı buna dayanmaktadır.²⁴

İktidarın meşruiyeti konusunda yöneticinin adaleti sağlamakla görevli geçici sorumluluk yüklenmiş kişiler olarak kabul edilmesi düşüncesi Stoacı geleneğin büyük düşünürlerinden biri olan Seneca'da daha da somutlanmış bir formla karşımıza çıkmaktadır. Cicero'nun hukuka dayalı yaklaşımı daha çok kurumsal temeli öne çıkarırken, Seneca bu meşruiyet fikrine insani ve ahlaki bir boyut eklemiştir. Erdemli bir yönetimde iktidarın meşruiyetini insanı merkeze alarak değerlendiren Stoacı düşüncede insan ve insan doğasına uygun davranmak çok önemli bir yer tutmaktadır.

Seneca'nın Lucilius'a hitaben kaleme aldığı metinlerde kölelik kurumuna dair dikkat çekici bir eleştirel perspektif ortaya konmaktadır. Kölelerin yalnızca "köle" kimliğiyle değerlendirilmesinin yetersiz ve insana aykırı olduğu vurgulanırken, onların da insani varlıklar oldukları, kaderin herkesi aynı ölçüde esir kıldığı hatırlatılmıştır. İnsanların, dış görünüş veya statüye göre değil, özdeki ruh ve ortak insanlık paydasında değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu çerçevede Seneca, kölelerle aynı sofrada oturmayı ayıp sayan anlayışı eleştirmiş ve bunu yapan efendilerin de farklı biçimlerde tutkuların, arzuların, şehvetin veya korkunun kölesi olduklarını vurgulamıştır. Böylelikle asıl köleliğin toplumsal statüden ziyade, insanın tutkularına yenik düşmesinden kaynaklandığı fikri öne çıkmıştır.²⁵ Bu yaklaşım, iktidarın meşruiyetini yalnızca hukuki temellerle değil, aynı zamanda insan onuruna dayalı bir ahlaki çerçeveye sınırlandırmıştır.

²² Richard Tarnas, *Batı Düşüncesi Tarihi*, 3. bs, çev. Yusuf Kaplan. (İstanbul: Külliyat Yayınları, 2015), 1:146.

²³ Philippe Raynaud ve Stephane Rials, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, 3. bs, çev. İsmail Yerguz vd. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 156.

²⁴ Raynaud ve Rials, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, 157.

²⁵ Mete Tunçay, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi Eski ve Orta Çağlar* 3. bs (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012), 343-44.

Metinlerde ayrıca kölelere yönelik zalimce uygulamalar, efendilerin keyif ve sefalarının bedelini ödeten hoyrat davranışlar eleştirilmiştir. Seneca, kölelere karşı sevgi ve şefkat ile yaklaşılması gerektiğini, cezalandırmada ise sopadan ziyade sözün daha insani ve etkili olduğunu savunmaktadır. Ona göre ahlaki üstünlük, başkasını ezmekle değil, insani muameleyi korumakla mümkündür. Güçlülerin öfke ve hiddetle hareket etmeleri, onların konumlarını zayıflatır; oysa hakiki yücelik, itidal ve adaletle davranmayı gerektirir. Ayrıca Seneca, kölelere karşı merhametli ve eşitlikçi bir tutum sergilenmesini öğütlerken, temiz ahlakın sürekliliğini ve güvenilirliğini bozuk ahlakın değişkenliğine karşı yüceltmektedir.²⁶

Stoacı düşüncenin insan doğasına ve aklına uygun olarak ele almış olduğu bu meşruiyet anlayışının pratik alanda tam yansımaları, imparator Marcus Aurelius tarafından gerçekleştirilmiştir. Marcus Aurelius'a göre güç ve meşruiyet çerçevesinde belirleyici olan insanın sahip olduğu erdemdir. Erdemler ise belli meziyetlerin bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. Aurelius, insanın doğuştan sahip olduğu samimiyet, ağırbaşlılık, çalışkanlık, hazlardan uzak durma, yazgıya razı olma, azla yetinme, nezaket, özgürlük, gayret, düşüncelilik gibi nitelikleri açığa çıkarabileceğini; şikâyet, açgözlülük, dalkavukluk, övünme ve kafa karışıklığının ise doğuştan gelen özellikler olmadığını; zihinsel yavaşlık veya kavrayış kısıtlılığı olsa bile bunun tembellikle değil, çalışmayla aşılması gerektiğini ifade etmektedir.²⁷

Marcus Aurelius'un belirtmiş olduğu bu değerler ve en yüksek iyi olan erdem, aynı zamanda yönetici kesimi için de geçerlidir. Stoacılar için adalet, yalnızca hukuki bir norm değil aynı zamanda evrenin rasyonel yapısına içkin bir ilkedir. Bu nedenle yöneticinin görevi, sadece hükmetmek ya da emir vermek değil; insan topluluklarını kozmik düzenin bir parçası olarak doğayla uyum içinde yönetmektir. Marcus Aurelius'a göre kişinin başkalarının yönetici ilkelerine değil, doğanın kendisine gösterdiği yola bakması gerekmektedir. İnsan, evrenin doğasıyla uyumlu olarak, kendisine düşen işleri yapmakla yükümlüdür. Daha güçsüz canlıların daha güçlüler için var olması gibi, bütün şeyler akıllı varlıklar için, akıllı varlıklar da birbirleri için yaratılmıştır. Bu nedenle insan doğasının ilk yönlendiricisi toplumsal yükümlülük, ikincisi ise bedensel zayıflıklara karşı dirençtir.²⁸

Aklın yönettiği faaliyetlerin temeli, insanın kendine hâkim olması ve içgüdüleri ile arzuların etkisi altında kalmamasıdır. İçgüdü ve arzular hayvani iken, düşünce efendilik ister; çünkü doğası gereği hepsini nasıl kullanacağını bilir. Üçüncü yönlendirici ilke ise aceleci karar vermekten ve yanılmaktan kaçınmaktır. Bu üç özelliğe sahip olan yönetici ilke görevini doğru şekilde yerine getirir ve kendine ait olanı elde eder.²⁹ Dolayısıyla Aurelius'a göre iktidarın kaynağı, tutkular değil aklın rehberliğinde şekillenen erdemdir. Birey ve iktidar düzeyindeki bu erdem anlayışı, Aurelius'un kozmopolit dünya görüşüyle birleştğinde evrensel yurttaşlık fikrini ortaya çıkarmaktadır.

Marcus Aurelius'un vurgulamış olduğu bu özellikler yöneticinin halkı üzerinde bir iktidar kurmaktan ziyade akıl ve erdem aracılığıyla herkesi birlikte evrensel düzene uygun şekilde yönlendirmesidir. Stoacılıkta iktidar, mutlak anlamda bir yetki değil, doğa yasasının evrenselliği ve adalet ilkesinin bağlayıcılığıyla sınırlanmış bir otoritedir. Bu yaklaşım, hem klasik siyaset felsefesinde iktidarın sınırlandırılması düşüncesine öncülük etmiş hem de Marcus Aurelius örneğinde görüldüğü üzere, imparatorluk pratiğine etik bir temel kazandırmıştır.

Marcus Aurelius'un imparatorluk genelinde pratiğine geçmeden önce Stoacı bakış açısı üzerinden bireyin sorumluluğu ve evrensel yurttaşlık kavramlarının da açıklanması gerekmektedir. Güç anlayışının, salt bir iktidar temsilinden ziyade ahlaki bir sorumlulukla doğaya uygun yaşam ve kozmik düzene dayandığını belirttiğimiz Aurelius'ta yurttaşlık ve evrensellik kavramları da çok önemli bir yer tutmaktadır.

²⁶ Tunçay, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi Eski ve Orta Çağlar*, 345-47.

²⁷ Aurelius, *Kendime Düşünceler*, 42-43.

²⁸ Aurelius, *Kendime Düşünceler*, 72.

²⁹ Aurelius, *Kendime Düşünceler*, 73.

Evrensellik bağlamında kullanılmakta olan dünya vatandaşlığı fikri genellikle Stoacı düşünceyle özdeşleşmiş bir düşüncedir. Evrene olan bağlılık ve yaratılışla ilgili köken birliği bağlamında, beşerî ve sosyal açımlı bir kavram olarak dünya yurttaşlığı anlayışının gelişimi de Stoacılara borçlu olduğumuz bir kavramdır. Kendini devlete adama ve kamu hizmeti sorumluluğu erdeminden sonra gelen ikinci temel ilke, evrensel ahlaki iyi davranış yasası uyarınca yaşamının, insanı bir dünya yurttaşı kılacağı inancıdır.³⁰ Stoacı geleneğe hâkim olan bu bakış açısı Marcus Aurelius'ta da kendisini göstermektedir.

Marcus Aurelius'a göre akıl tüm insanlarda ortak bir şekilde bulunmaktadır. Bu ortaklık aynı zamanda mantık, yasa ve yurttaşlığı da kapsamaktadır. Böylelikle insanlar kamu işlerinin yönetimini de paylaşmaktadır. Bunun da doğal sonucu olarak evren bir şehir gibi kabul edilmelidir.³¹ Görüldüğü üzere Aurelius'un bu tanımlaması Stoa felsefesinin evrensel akıl yani logos anlayışı ile örtüşmektedir. Yine Marcus Aurelius'a göre hiçbir şey hiçlikten gelmediği gibi hiçbir şey de hiçliğe gitmez. Öyleyse aklımız da bunun gibi kendi kaynağından gelmektedir.³² Bu düşünce, Stoacıların insan ruhunu evrenin ruhuyla özdeşleştirerek tüm insanları kozmik devletin doğal yurttaşları olarak görmeleriyle³³ paralellik göstermektedir.

Yaşadığımız her yeri dünya kenti olarak kabul eden³⁴ Marcus Aurelius'a göre tek bir ortak kentten bahsedebiliyorsak o zaman aynı şekilde herkesi kapsayan evrensel bir yurttaşlıktan da söz etmemiz gerekmektedir. Çünkü Aurelius için kente zararı olmayan hiçbir şey yurttaş da zarar vermemektedir.³⁵ Burada kastedilmek istenen düşünce bireyin kendi çıkarlarından önce bütünün, yani içinde bulunduğu kentin ve nihayetinde evrenin yararını gözetmesidir. Bu nedenle, kent zarar görmüyorsa bireysel bir zarardan söz edilemez. Aurelius tarafından kastedilen zarar ancak ortak iyinin bozulmasıdır. Bu bakış açısı, Aurelius'un iktidarı dar bir ulusal çıkar çerçevesine değil, evrensel bir sorumluluk anlayışına dayandığını göstermektedir.

Evrensel yurttaşlık konusundaki görüşlerini Stoa geleneğine uygun bir şekilde dile getiren Marcus Aurelius'a göre bu tek bir dünya devletinin vatandaşlarını aynı zamanda yönetecek bir lidere ihtiyaç vardır. Aurelius'un Stoacı geleneğe uygun olarak tasarladığı yöneticinin kim olacağı ve taşıması gereken özelliklerin, evrensellik ve yurttaşlık açısından cevaplanması gereken bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aurelius'un evrensel yurttaş anlayışı, diğer konularda olduğu gibi burada da Stoacı düşüncenin genel ilkeleleriyle uyumlu olup birey ve toplum arasında ahlaki bir bağ kurmaktadır. Kurmuş olduğu bu bağ yönetici açısından yorumlandığında imparator, sadece kendi halkının çıkarlarını gözetmekle sınırlı bir otoritenin temsilcisi değil, herkeste ortak olan aklın evrensel yasalarını tüm insanlığa yansıtmakla yükümlü bir temsilci konumundadır. Çünkü Aurelius'a göre adaletli düşünmek, icraatta ortak yararı gözetmek, sözde aldatmamak; gerçekleşen her şeyin gerekli olduğuna ve ortak bir temelden geldiğine inanarak onları samimiyetle karşılamak gerekir.³⁶ Böylelikle ortak yarar bireysel çıkarların üstünde tutulmaktadır. Yurttaşlık ve kozmopolit birlik fikri bu anlayıştan doğmaktadır. Bunu da sağlayabilecek olan kişi yönetme yetkisini elinde bulunduran imparatordur.

İmparator ve Stoacı bir filozof olarak Marcus Aurelius, kardeşi Severus'tan aile, bilgi ve adalet sevgisini öğrendiğini belirtmiştir. Onun sayesinde Thræsea, Helvidius, Cato, Dion ve Brutus'u tanımıştır. Severus'tan demokratik yönetim, eşitlik, konuşma özgürlüğü ve yurttaşların özgürlüğüne önem veren devlet anlayışını; felsefeye bağlılıkta dengeli bir karakteri, iyilikseverliği, cömertliği, güler yüzlülüğü, dost sevgisine güvenmeyi; eleştirdiği kişilere karşı

³⁰ Derek Heater, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, çev. Meral Delikara Üst. (İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2007), 158.

³¹ Aurelius, *Kendime Düşünceler*, 30-31.

³² Aurelius, *Kendime Düşünceler*, 31.

³³ Arslan Topakkaya, "Ontolojik Doğal Hukuk Anlayışına İki Farklı Örnek: Stoa ve Hristiyan Doğal Hukuk Öğretileri," *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* sayı: 15 (2013): 69.

³⁴ Aurelius, *Kendime Düşünceler*, 106.

³⁵ Aurelius, *Kendime Düşünceler*, 48.

³⁶ Aurelius, *Kendime Düşünceler*, 36.

açık olmayı ve arkadaşlarının isteklerini doğrudan bilmeyi öğrenmiştir.³⁷

Marcus Aurelius'un vurgulamış olduğu bu meziyetler sahip olduğu erdem anlayışıyla siyasal erdemlerin birleşimini yansıtmaktadır. Marcus Aurelius, kişisel ve siyasal yaşamında rehber aldığı değerlerin kökenini kardeşi Severus'a bağlamaktadır. Burada hem bilgelik, adalet, iyilikseverlik, dürüstlük bireysel erdemler hem de eşitlik, özgürlük, demokratik yönetim gibi toplumsal ilkeler vurgulanmaktadır. Bütün bu değerler, Aurelius'un imparatorluğu kişisel çıkarları için değil, tüm insanlar için ortak yarar eşliğinde yürütmesi gerektiği inancını yansıtmaktadır. Bu değerlerin pratikteki karşılığını görebilmek için Marcus Aurelius'un yönetim anlayışının ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir.

3. Erdem ve Yönetimde Marcus Aurelius'un Pratiği

Felsefe, Roma İmparatorluğu'nda hükümdarların çoğu tarafından yalnızca bir uğraş olarak görülmüş ve yönetimde sınırlı bir alan içinde kalmıştır. Roma'da bu konuda bir istisna olarak öne çıkan isim Marcus Aurelius'tur. Aurelius, Atina'daki dört büyük okulu yaşatmış, adalet ve kamu yararı ilkesine dayalı yönetim anlayışını benimsemiştir. Aurelius, özellikle halkın yararını gözeten, adaletli, ölçülü ve erdemli bir hükümdar tipini hayata geçirmeye çalışmıştır.³⁸ Bu erdemli hükümdar tasavvuru, onun imparatorluk pratiğinde de karşılık bulmuştur.

Marcus Aurelius'un imparatorluk dönemi, temsil etmiş olduğu Stoa düşüncesinin pratikteki yansımasının en belirgin örneği olarak kabul edilmektedir. On dokuz yıllık imparatorluk süresi boyunca karşılaşmış olduğu tehditler, askeri seferler, salgın hastalıklar ve toplumsal sorunlar karşısında göstermiş olduğu yönetim Aurelius'un sadece bir imparator değil, aynı zamanda erdemi temele alan filozof bir yönetici olarak anılmasını sağlamıştır. Bu noktada Aurelius'un felsefi kimliğini daha iyi anlamak için etik ve politika ilişkisine bakmak gerekmektedir.

Etik, insan pratiğinin ahlaki boyutunu, politika ise onun siyasal boyutunu yansıtmaktadır. Aristoteles için ise etik ve politika birbirinden ayrı düşünülebilecek kavramlar değildir.³⁹ Dolayısıyla Aristoteles'in bu yaklaşımı, Marcus Aurelius'un yönetim anlayışında Stoacı bir yorumla yeniden vücut bulmuştur. Marcus Aurelius da Stoacı bir hükümdar olarak, etik ile siyaseti aynı zeminde birleştirmiş ve kişisel erdemi devlet yönetiminin temeli olarak görmüştür. Bu bağlamda etik ile siyasetin ayrılmazlığı hem klasik düşünce geleneğinde hem de Marcus Aurelius'un yönetim anlayışında temel bir ilke olarak öne çıkmaktadır.

Marcus Aurelius'un yönetim ahlakı ile ilgili görüşlerinde bilinmesi gereken temel nokta, kriz anlarında bile iktidarın kendisine sağlamış olduğu orantısız gücün yerine Stoacı erdemleri tercih ederek bu ilkeleri devlet yönetimine uyarlama çabasıdır. Aurelius'a göre insan, doğuştan samimiyet, ağırbaşlılık, çalışkanlık, hazzardan kaçınma, nezaket, özgürlük ve düşüncelilik gibi erdemleri taşıma potansiyeline sahiptir; dolayısıyla hiç kimse yoksunluk bahanesine sığınmamalıdır.⁴⁰ Böylelikle Aurelius'a göre hiç kimse doğuştan yoksunluk veya yetersizlik bahanesine başvurmadan birçok erdemi ortaya koyabilecek durumdadır. Erdemlerin bu doğuştanlık boyutu, adalet gibi toplumsal düzende belirleyici olan erdemlerle daha net biçimde açığa çıkmaktadır.

Aristoteles'e göre adalet, politik yaşamın en büyük erdemidir. Bir toplumun varlığı için ortak bir görüş birliği zorunludur. Ancak günümüzde erdemlerin tanımı ve içerikleri konusunda uzlaşmaya varılamaması, adalet anlayışının temel bir sorun olarak kalmasına yol açmaktadır. Erdemler genellikle kurallara uyma eğilimleri ya da duygularla ilişkilendirilse de hangi kuralların geçerli olacağına dair görüş birliği sağlanamadığından, erdemin doğası ve içeriği

³⁷ Aurelius, *Kendime Düşünceler*, 5.

³⁸ Zeller, *Grek Felsefesi Tarihi*, 355-56.

³⁹ Annemarie Pieper, *Etîğe Giriş*, 2. bs, çev. Veysel Atayman ve Gönül Sezer. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012), 61.

⁴⁰ Aurelius, *Kendime Düşünceler*, 42.

üzerinde uzlaşmak da güçleşmektedir.⁴¹ Bu tarihsel süreklilik, adaletin yalnızca Antik Çağ'da değil, günümüzde de tartışmalı ve vazgeçilmez bir ilke olarak öne çıkmasına yol açmaktadır. Bu noktada Stoacı geleneğin, özellikle Marcus Aurelius'un yönetim pratiğinde şekillenen adalet anlayışıyla yakın bir paralellik taşıdığı görülmektedir.

Erdemlerin doğuştan olduğunu ifade eden Aurelius'a göre erdemli davranışların hepsi takdir edilecek davranışlar olsa da bazı erdemler geniş, kapsayıcı toplumsal özellikleri bakımından öne çıkmaktadır. Antik Yunan düşüncesinin en büyük filozoflarından biri olarak kabul edilen Platon'a göre tasarlanan bir toplum modelinde düzenin sağlanması, dört ana erdem üzerine kurulmuştur. Platon'a göre devlet, bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalet üzerine kurulmalıdır.⁴² Dolayısıyla Marcus Aurelius'un bireysel ahlak anlayışı ile Platon'un toplumsal düzen fikrini aynı çerçevede birleştirerek erdemlerin hem kişisel hem de siyasal boyutunu vurgulamak, tahtın Stoacı ahlakındaki pratiği daha iyi açıklamaktadır. Bu dört erdemden adalet Aurelius için öncelikli olsa da cesaret, bilgelik ve ölçülülük de onun yönetim anlayışında tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir.

Marcus Aurelius'un yönetim anlayışında erdemler özellikle de adalet erdemi belirleyici bir rol oynamıştır. Adalet, hangi erdem ele alınırsa alınsın vazgeçilemeyecek dört ana erdemden biridir ve tüm erdemleri içeren bir özelliğe sahiptir.⁴³ Aynı zamanda hukuka uygunluk olarak ve eşitlik ya da orantı olarak iki anlamda kullanılan adalet⁴⁴ toplumsal düzenin sağlanması bakımından belirleyici ilke olmaktadır. Aurelius'a göre efendisinden kaçan kişi nasıl kaçak olarak adlandırılıyorsa, insanın gerçek efendisi olan yasa karşısında da aynı durum geçerlidir. Yasayı ihlal eden kimse, bu nedenle firari konumundadır. Bununla birlikte, acı çeken, haksızlığa uğrayan ya da korku duyan ve aynı zamanda herkese hak ettiğini veren ve her şeyi yöneten yasanın buyurduğu herhangi bir şeyin gerçekleşmemesini, şimdi ya da gelecekte vuku bulmamasını isteyen kimse de yine firari sayılmaktadır.⁴⁵ Aurelius'un bu uygulamaları, Stoacıların doğa yasasına dayalı adalet anlayışının da somut bir yansımasıdır.

Bu ilkesel yaklaşım, imparatorluk pratiğinde somut uygulamalarla da kendini göstermiştir. Marcus Aurelius, imparator olarak zamanının büyük kısmını adalet dağıtmaya ayırmış, temyiz davalarının çoğu kez kendisine ulaşması nedeniyle hoşgörülü ve adil kararlar vermeye özen göstermiştir. Bu nedenle filozof-imparator, yetkin ve bilgili bir hâkim olabilmek için kendini sürekli eğitmiştir.⁴⁶

Bütün düzenin temelinde doğa yasasını kabul eden Stoacılar için adalet, bu yasanın bireysel ve toplumsal hayata yansımasıdır. Marcus Aurelius için firari sayılan kişi, yalnızca bireysel tutkularına yenilerek değil, aynı zamanda doğa yasasının buyruğuna karşı çıkarak adaleti de ihlal eden insandır. Çünkü evrensel yasa, herkese hak ettiğini verme ilkesine dayanmaktadır. Kişi, acıdan, korkudan ya da çıkarından dolayı bu düzenin gerçekleşmemesini istediğinde, başkalarının haklarını ve evrenin bütünlüğünü hiçe sayar. Bu durum, adalet erdemine aykırıdır. Marcus Aurelius'a göre de bu firari kişiler, toplumun ve evrenin düzenini gözetmeden doğa yasasına başkaldırarak adaletsizlik içinde olan kimselerdir.

Adalet temelinde Marcus Aurelius için önemli olan doğa yasasına uygunluktur. Çünkü doğa yasasına uygun davranılan bir toplumda herkes için geçerli olan ortak ve toplumsal yarardır. Yönetici olarak imparatora düşen görev ise bu toplumsal ve daha geniş anlamda evrensel olan faydayı devam ettirebilmektir. Bu faydanın devamlılığı için Aurelius'un birey ve toplum uyumu hakkındaki görüşleri sahip olduğu yönetim fikrini de açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Marcus Aurelius, Stoacı geleneği yalnızca teorik bir ahlak öğretisi olarak değil, devlet yönetiminde uygulanabilir bir ilke bütünü olarak hayata geçirmeye çalışmıştır. Aurelius'un bu yaklaşımı Stoacılığın esasen bir ahlak

⁴¹ Alasdair Macintyre, *Erdem Peşinde Bir Ahlak Teorisi Çalışması*, 1. bs, çev. Muttalip Özcan. (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2019), 494.

⁴² Platon, *Devlet*, 38. bs, çev. Sabahattin Eyuboğlu ve M. Ali Cimcoz. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 125.

⁴³ Andre Comte-Sponville, *Büyük Erdemler Risalesi*, 7. bs, çev. Işık Ergüden. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2024), 89.

⁴⁴ Comte-Sponville, *Büyük Erdemler Risalesi*, 92.

⁴⁵ Aurelius, *Kendime Düşünceler*, 107.

⁴⁶ Veronique Boudon Millot, *Filozof İmparator Marcus Aurelius*, çev. Ayşen Sarı. (İstanbul: Kronik Kitap, 2022), 75.

öğretisi olması ve adalet erdemini toplumsal düzenin merkezine yerleştirmesiyle de uyumludur.⁴⁷

Başımıza gelen her şeyin bütüne yararlı olduğunu ve dikkatlice baktığımızda bir insana yarar getiren şeyin genellikle diğer insanlara da fayda sağladığını⁴⁸ belirten Aurelius’a göre bu anlayış yönetim açısından da adaletli bir yaklaşımı temsil etmektedir. Benzer bir şekilde kovana yararı olmayanın arıya da bir fayda sağlamayacağı⁴⁹ görüşü birey ve toplum arasındaki bütünlüğü temsil etmektedir. Aurelius’a göre bireysel fayda hiçbir zaman toplum yararından bağımsız değildir ve toplumsal gerçeklikten kopuk durumda olan bir iyilik de gerçek amacına hiçbir zaman ulaşamayacaktır. Böylelikle Marcus Aurelius özelinde Stoa düşüncesinde adalet erdeminden kastedilen anlam tam olarak ortaya çıkmaktadır.

Stoacılar göre adalet, sadece bireylerarası ilişkileri düzenleyen bir hukuk ilkesi değil; tüm toplumun uyumunu ve ortak yararını gözetten en temel erdemdir. Marcus Aurelius için adalet, her bireyin hem kendi doğasına hem de topluluğun bütününe uygun davranmasıdır. Marcus Aurelius’un kovan ve arı benzetmesi buna çok güzel bir örnek teşkil etmektedir. Burada adaletten kasıt, toplumsal faydayı bireysel çıkarın önüne koymaktır. Eğer bir birey yalnızca kendisi için çalışır, topluma fayda sağlamazsa bu adil değildir. Adalet hem bireyin hem de toplumun yararını birlikte gözetten bir denge ilkesidir. Böylelikle Stoacı düşüncede ve Marcus Aurelius için gerçek adalet bireysel fayda ile toplumsal yararı birbirine uyumlu hale getirmektir. Nasıl ki kovanı gözetmeyen arı kendi varlığını sürdüremeyecekse, adaletten kopan birey de kendine ve topluma zarar verecektir. Bu bağlam, Cicero aracılığıyla Roma’ya taşınan Stoacı “ezeli-ebedi yasa” ve “herkese eşitlik” öğretisinin, Aurelius’un adaleti toplumsal düzenin temeli olarak konumlandırmasına ilişkin tarihsel bir dayanak sağladığını göstermektedir.⁵⁰

Doğanın ruhuna uygun olarak adaletli bir şekilde bir arada yaşama erdeminden sonra Stoacı yönetim için bahsedebileceğimiz bir diğer erdem ise cesarettir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta Aurelius’u cesaret anlayışının salt bir yüreklilikten ziyade iç huzuru bulabilmek ve toplumsal yaşama katkı sağlayabilmek amacıyla kişinin kendisiyle olan savaşında cesur davranabilmesidir.

Marcus Aurelius’a göre insan ya alıştığı yerde yaşar ya da kendi isteğiyle alıştığı yerin dışına çıkar, ya da ölür ve hizmetini tamamlar. İnsanın bu sınırlı seçenekler karşısında cesur davranması zorunludur.⁵¹ Aurelius’un bu bakış açısına göre insanın yaşadığı yerde koşullara uyum sağlamak, kendi iradesi ile yeni bir yaşam alanı seçmek ve ölüm neticesinde hayat döngüsünü tamamlamaktan başka bir seçeneği bulunmamaktadır. İnsan mutluluğunu dış etkenlerden ziyade insanın tavırlarına bağlayan Stoacı düşünceye göre Aurelius’un bu yaklaşımı, insanın şikâyet etmek yerine ya uyum sağlaması ya da gerekli cesareti göstererek kendi tercihi ile içinde bulunduğu koşulları değiştirmesidir. Ölüm kaçınılmaz bir son olarak her insan için bir dönüşümü ifade ettiği için insan bu konularda cesur olmalıdır. Dolayısıyla insana yakışan davranış cesur ve erdemli bir seçim yapmaktır.

Marcus Aurelius için adalet ve cesaret dışında bulunması gereken başka bir erdem ise bilgelik ve bununla birlikte ölçülü hareket etmektir. Aurelius doğrudan bilgelik ve ölçülülük erdemleri üzerinden hareket etmese de denge, dinginlik, uyumluluk ve insanın kendini kontrol etmesi gibi kavramlar bu erdemlerle ilişkilidir.

Aurelius’a göre doğru aklın yolunda ilerlerken insanın karşısına çıkan engeller kişiyi doğru işinden alıkoyamaz. Aynı şekilde iyi niyetinden de vazgeçiremez. Her durumda insan kendine hâkim olmalı, yalnızca eylemlerinde ve kararlarında kararlılığını değil, engel olmaya ya da sıkıntı çıkarmaya çalışanlara karşı nezaketini de korumalıdır. Çünkü

⁴⁷ Ali Özgan, “Filozof Bir Kralın Ahlak ve Siyaset Felsefesi: Marcus Aurelius Örneği,” *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* sayı: 40 (2022): 344.

⁴⁸ Aurelius, *Kendime Düşünceler*, 62.

⁴⁹ Aurelius, *Kendime Düşünceler*, 64.

⁵⁰ Topakkaya, “Ontolojik Doğal Hukuk Anlayışına İki Farklı Örnek: Stoa ve Hristiyan Doğal Hukuk Öğretileri,” 70.

⁵¹ Aurelius, *Kendime Düşünceler*, 107.

öfkeye kapılmak güçsüzlüktür ve bu, görevden kaçmaktan veya korkuyla boyun eğmekten farklı değildir. Korkak birinin ya da doğanın verdiği bir akraba ya da dostundan uzaklaşmanın durumu da görevinden kaçanlarla aynıdır.⁵² Aurelius'un bu fikirleri, Stoacı düşüncenin temel ilkelerinden biri olan doğru aklın rehberliği fikrine dayanmaktadır. Marcus Aurelius'a göre bir yönetici, dışsal engellerle karşılaştığında dahi aklın ve erdemin yolundan sapmamalıdır. Yönetimde karşılaşılan zorluklar (muhalafet, entrika, adaletsizlik) kişiyi görevinden alıkoymamalı, aksine erdemli duruşunu güçlendirmelidir.

Aurelius'un bu noktada dikkat çektiği başka bir husus da öfkeye kapılmanın güçsüzlük olduğunun vurgulanmasıdır. Bu husus, Marcus Aurelius'un yönetim anlayışında önemli bir noktayı işaret etmektedir. Aurelius'a göre gerçek güç, dışsal otoriteye değil, kişinin kendine hâkimiyetine dayanmaktadır. Bir yönetici öfkeyle hareket ettiğinde, aslında görevinden kaçmış olur. Bu bakış açısı, yönetimde soğukkanlılık ve özdenetimin ahlaki zorunluluk olduğunu göstermektedir. Özdenetim yalnızca bireysel erdem değil, toplumsal ilişkilerde de nezaketi zorunlu kılmaktadır.

Toplumsal ya da bireysel anlamda sıkıntı çıkaranlara karşı bile nezaketin korunması, bir güçsüzlük olarak algılanmamalıdır. Burada temel alınan nokta Stoacıların temel argümanlarından biri olan insanın toplumsal bir varlık olarak kabul edilmesidir. Aurelius'a göre bir kral, tebaasının sevgisini kazanmadıkça muhafızlarla güvenliğini sağlayamaz. Halkını korkutmak yerine nezaket ve iyilikle sevgi kazanan hükümdarlar uzun ve huzurlu bir saltanat yaşar.⁵³ Bu yüzden yönetici, halkına ya da yakın çevresine düşman gibi davranmamalı, onlarla doğanın kurduğu akrabalık bağını gözetmelidir. Bu anlayış imparatorun kendi tecrübelerinde de yansımaları bulmuştur. Aurelius, savaşlar ve siyasi krizler içinde bile insana karşı temel saygıyı elden bırakmamıştır. Eski edebiyatı geliştirmekte Yunan ve Romalılardan geri kalmayarak eserleri ve sözleri bunu kanıtlamış olan Aurelius, samimiyeti ve nezaketiyle herkese el uzatmış, huzuruna gelenlere engel olmamıştır. Bilgeliği sadece teoride değil, davranışlarında da uygulayarak çağını erdemli insanlar için bereketli kılmaya çalışan bir imparator olmuştur.⁵⁴

Marcus Aurelius, böylelikle yönetim ahlakının özünü yansıtan belli çıkarımlarda bulunmuştur. Aurelius'a göre gerçek bir yönetici, görev bilinciyle hareket etmeli, özdenetimini kaybetmemeli, nezaket ve adalet duygusunu daima korumalıdır. İnsana duyulan saygı ise bu ahlakın temel taşıdır. Aurelius için iktidar, yalnızca bir güç ilişkisi değil, aynı zamanda ahlaki bir sorumluluktur. Bu nedenle gerçek yönetici, karşılaştığı engellere rağmen erdeminden ödün vermeyen kişidir.

İmparator-filozof Marcus Aurelius'un bu görüşleri yönetimde erdemin, yalnızca bireysel bir meziyet değil, aynı zamanda toplumsal düzenin temeli olduğunu ortaya koymaktadır. Onun için adalet, cesaret, bilgelik ve ölçülülük yalnızca bir filozofun kişisel yaşam rehberi değil, imparatorun siyasal sorumluluklarını da şekillendiren ilkeler olmuştur.

Aurelius'un kriz anlarında dahi öfkeye kapılmadan, nezaketini ve özdenetimini sürdürmesi; bireysel çıkarı toplumsal faydanın önüne koymaması, yasayı ve doğa düzenini gözetmesi, yönetim ahlakının özünü açıkça göstermektedir. Böylelikle Aurelius, gücün gerçek anlamının dışsal iktidar araçlarında değil, yöneticinin kendi tutkularını denetleyebilmesinde ve adaleti koruma iradesinde yattığını savunmuştur. Marcus Aurelius'un güç ve yönetime pratik anlamda yaklaşımı, temsil ettiği Stoacı geleneğin temel ilkeleriyle sıkı bir uyum içinde şekillenmiştir. Bu çerçevede Aurelius'un pratiği, tahtın Stoacı ahlakını tarihsel bir deneyim olarak somutlaştırmakta ve modern dönemde de geçerliliğini koruyan bir model sunmaktadır.

⁵² Aurelius, *Kendime Düşünceler*, 116.

⁵³ Millot, *Filozof İmparator Marcus Aurelius*, 115.

⁵⁴ Millot, *Filozof İmparator Marcus Aurelius*, 118.

Sonuç

Filozof-imparator Marcus Aurelius'un kişiliğinde birleşmiş olan siyaset ve felsefe, Antik Yunan düşüncesinden başlayarak her dönemde devam eden ve en tartışmalı alanlardan biri olan yönetim ve ahlak arasındaki ilişkiye dair dikkate değer bir örnek sunmaktadır. Çalışmamıza konu olan Marcus Aurelius'un ahlakı, Stoacı felsefenin teorik ilkeleri olarak kalmamış, Aurelius'un imparatorluk pratiğinde yalnızca bireysel erdem arayışının ötesine geçerek siyasal otoritenin de sınırlarını belirleyen bir yönetim ahlakına dönüşmüştür. Marcus Aurelius özelinden hareketle ulaştığımız sonuçlar, Stoacı geleneğin özgün yapısıyla birlikte modern siyaset felsefesindeki tartışmalar için de eleştirel bir referans noktası sunmaktadır.

Çalışmamızla ilgili ulaşılmış olduğumuz en temel argüman, Stoacılığın, Aurelius'un yönetim anlayışında yalnızca bir felsefi zemin değil, aynı zamanda iktidarın meşruiyetini belirleyen ölçüt olmasıdır. Doğaya uygun yaşama ilkesi, birey için en yüksek iyi olan erdemi tanımlarken, imparator için bu ilke yönetimde adalet, ölçülülük, bilgelik ve cesaret gibi temel erdemlerin pratiğe geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Aurelius, gücü mutlak otoriteye indirgemek yerine, içsel denge ve toplumsal sorumlulukla ilişkilendirmiştir. Böylelikle iktidar, keyfi bir güç alanı olmaktan ziyade insan doğasına, kozmik düzene ve evrensel akla uygun bir sorumluluk alanı olarak görülmüştür. Marcus Aurelius'un bu anlayışı, yönetim ahlakı tartışmalarında erdemin, yalnızca bireysel meziyet değil, aynı zamanda siyasi otoritenin sınırlarını tayin eden kurucu değer olduğunu da göstermektedir.

Marcus Aurelius özelinde tahtın Stoacı ahlakıyla ilgili söylenebilecek ikinci husus, bireysel özdenetimin, toplumsal adalet ve evrensel yurttaşlık olmak üzere belli katmanlı bir yapı üzerine inşa edilmeye çalışılmasıdır. Aurelius için gerçek iktidar, öfkeye kapılmamak, tutkularını denetleyebilmek ve toplumsal faydayı bireysel çıkarın önünde tutabilmektir. Bu anlayış, bireyden topluma ve toplumdan evrensel düzene kadar genişleyen ahlaki bir zinciri ortaya koymaktadır. Kovan ve arı benzetmesi, bireysel faydanın toplumsal yarardan ayrı düşünülemeyeceğini ve adaletin esasen ortak iyiyi korumakla ilgili olduğunu net bir biçimde ortaya koymaktadır. Öyleyse, Aurelius'un pratiğinde adalet, yalnızca hukuki bir yaptırım değildir. Toplumsal düzenin ve kozmik uyumun vazgeçilmez temelini oluşturan üst düzey bir erdemdir. Böylece Marcus Aurelius açısından yönetim ahlakı, insanlık düzeyinde evrensel bir sorumluluk alanını kapsamaktadır.

Tahtın Stoacı ahlakının özgünlük taşıyan başka bir yönü de temel erdemler bağlamında Platon ve Aristoteles'le benzerlikler taşımasının yanı sıra, bu iki görüşün, Platon'un ve Aristoteles'in görüşlerinin, Aurelius'un yönetim ahlakında Stoacı bir yorumla yeniden yorumlanarak daha işlevsel bir form kazanmış olmasıdır. Aurelius'un farkı, bu erdemleri teorik bir tasarımdan çıkarıp, imparatorluk pratiğinde uygulanabilir bir yönetim ilkesi haline getirmiş olmasıdır. Bu noktada imparator olarak yönetici konumunda bulunması düşüncelerini pratiğe geçirmesinde etkili bir rol oynamıştır. Böylece ütöpik olarak Platon'dan gelen ve Aristoteles'le devam eden ahlak ve yönetim ilişkisi teorik düzlemde devlet yönetimine yön verebilen dinamik bir yapıya evrilmiştir.

Aurelius'un erdem merkezli yönetimi her ne kadar ideal bir model sunsa da Roma İmparatorluğunun pratik gerçekliğiyle tam anlamıyla örtüşmemiştir. Savaşlar, salgınlar ve toplumsal huzursuzluklarla dolu bir dönemde, filozof-imparatorun kişisel erdemleri toplumsal düzeni tamamen istikrara kavuşturamamıştır. Ayrıca Stoacılığın birey merkezli doğa anlayışı, kurumsal yapılar ve siyasal mekanizmalar açısından sistematik bir devlet teorisi üretmekte sınırlı kalmıştır. Bu durum, Aurelius'un pratiğinde görülen erdemli iktidar anlayışının daha çok kişisel örneklik üzerinden yürüdüğünü, kalıcı kurumsal düzenlemeler üretmediğini göstermektedir. Dolayısıyla tahtın Stoacı ahlakı, ideal bir yönetim etiği modeli olarak güçlü, fakat tarihsel koşullar karşısında kırılgan bir yapıya sahip olmuştur. Kendi oğlu tarafından öldürülmesi ve sonrasında Roma'da yaşanan olaylar bu tarihsel kırılmalara en güzel örnektir.

Bütün yönleriyle Marcus Aurelius'un temsil ettiği bu tahtın Stoacı ahlakı, modern dünyadaki siyaset felsefesi tartışmaları açısından da yeniden düşünölmeye değerdir. Özellikle 21. yüzyılda otoriterleşme eğilimleri, insan hakları ihlalleri ve küresel adalet arayışları dikkate alındığında, Aurelius'un evrensel yurttaşlık ve hukukun üstünlüğü vurgusu eleştirel bir perspektif sunmaktadır. Burada kurulan ilişki, kesin bir paralellik iddiasından çok, günümüz sorunlarına ışık tutabilecek tarihsel bir referans olarak görölmelidir. Bu sayede Stoacı ahlak, çağdaş siyasal söylemlerle birebir örtüşen bir çözüm değil, ama analitik ve eleştirel bir kıyas imkânı sağlayan bir düşünsel çerçeve olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Marcus Aurelius'un temsil ettiği tahtın Stoacı ahlakı, erdem, güç ve yönetim ilişkisini tarihsel bağlamda en somut biçimde ortaya koymaktadır. Çalışmamız, onun felsefi ilkeleri iktidar pratiğine taşıdığını ve erdemi bireysel yetkinliğin ötesinde siyasal otoritenin sınırlandırılmasında belirleyici kıldığını göstermektedir. Bu model tarihsel koşullar bakımından sınırlı olsa da günümüz siyaset felsefesinde erdem temelli iktidar anlayışının hâlâ tartışılabilir olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla tahtın Stoacı ahlakı, iktidarı kişisel çıkarların ötesine taşıyan ve evrensel bir sorumluluk anlayışıyla temellendiren bir perspektif olarak, günümüz için de analitik bir çözüm önerisi sunduğunu düşünmekteyiz.

Kaynakça

- Aurelius, Marcus. *Kendime Düşünceler*. 4. bs. Çeviren: Y. Emre Ceren, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- Bolay, Süleyman Hayri. *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*. Geliştirilmiş 11. basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2013.
- Comte-Sponville, Andre. *Büyük Erdemler Risalesi*. 7. bs. Çeviren: Işık Ergüden, İstanbul: İletişim Yayınları, 2024.
- Çelikkol, Suat. "Stoa Felsefesinin Temel Görüşleri Üzerine Bir İnceleme," *Bilimname* sayı: 37 (2019): 1225-45.
- Doğan, Selahattin. "Marcus Aurelius'un Felsefesi." Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2016.
- Ebenstein, William. *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*. 5. bs. Çeviren: İsmet Özel, İstanbul: Şûle Yayınları, 2009.
- Elmalı, Osman. "Hellenistik Felsefe ve Roma Felsefesi/ Ahlâk Felsefesi: Stoacılık" *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni Antikçağ Yunan Düşüncesi Ortaçağ Düşüncesi* içinde, 2. bs, Editörler: Celal Türer ve Hakan Olgun, c. 2. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.
- Göçmen, Doğan. "Stoacılarda Dünya, Logos, Diyalektik ve Özgürlük İlişkisi," *Uluslararası Felsefe Dergisi* sayı: 5 (2022): 73-107.
- Heater, Derek. *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*. Çeviren: Meral Delikara Üst, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2007.
- Laertios, Diogenes. *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*. 8. bs. Çeviren: Candan Şentuna, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.
- Macintyre, Alasdair. *Erdem Peşinde Bir Ahlak Teorisi Çalışması*. 1. bs. Çeviren: Muttalip Özcan, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2019.
- Millot, Veronique Boudon. *Filozof İmparator Marcus Aurelius*. Çeviren: Ayşen Sarı, İstanbul: Kronik Kitap, 2022.
- Özgan, Ali. "Filozof Bir Kralın Ahlak ve Siyaset Felsefesi: Marcus Aurelius Örneği," *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* sayı: 40 (2022): 339-72.
- Pieper, Annemarie. *Etiğe Giriş*. 2. bs. Çevirenler: Veysel Atayman ve Gönül Sezer, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Platon. *Devlet*. 38. bs. Çevirenler: Sabahattin Eyuboğlu ve M. Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- Raynaud, Philippe ve Stephane Rials. *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*. 3. bs. Çevirenler: İsmail Yerguz, Necmettin Kamil Sevil, Emel Ergun ve Hüsnü Dilli, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Russ, Jacqueline. *Avrupa Düşüncesinin Serüveni*. Çeviren: Özcan Doğan, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2011.
- Tarnas, Richard. *Batı Düşüncesi Tarihi*. 3. bs. Çeviren: Yusuf Kaplan, C. 1. İstanbul: Külliyyat Yayınları, 2015.
- Topakkaya, Arslan. "Ontolojik Doğal Hukuk Anlayışına İki Farklı Örnek: Stoa ve Hristiyan Doğal Hukuk Öğretileri," *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* sayı: 15 (2013): 67-78.
- . "Stoa Etiğinin Temel Kavramları," *Felsefe Dünyası* sayı: 49 (2009): 56-68.
- Tubbs, Nigel. *Batı Felsefesi Tarihi*. Çeviren: Doğan Barış Kılınç, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2017.
- Tunçay, Mete. *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi Eski ve Orta Çağlar*. 3. bs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Tüzen, M. Ahmet. "Stoa Felsefesinde Ahlaki Bir Model Olarak Doğa," *Temaşa Felsefe Dergisi* sayı: 18 (2022): 114-29.
- Warburton, Nigel. *Felsefenin Kısa Tarihi*. 33. bs. Çeviren: Güçlü Ateşoğlu, İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.
- Zack, Naomi. *A'dan Z'ye Felsefe*. Çeviren: Şükrü Alpagut, İstanbul: Say Yayınları, 2019.
- Zeller, Eduard. *Grek Felsefesi Tarihi*. 3. bs. Çeviren: Ahmet Aydoğan, İstanbul: Say Yayınları, 2017.